

NORSK FORSIKRINGSJURIDISK
FORENINGS PUBLIKASJONER

NR. 44

C. STUB HOLMBOE
HØYESTERETTSDOMMER

FORELDELSE AV ERSTATNINGS-
OG FORSIKRINGSKRAV

REFERAT FRA MØTE I NORSK FORSIKRINGSJURIDISK
FORENING DEN 13. OKTOBER 1961

Mitt oppdrag gikk ut på å holde foredrag om foreldelse av erstatningskrav og forsikringskrav. Dessverre har jeg i alt vesentlig måttet innskrenke meg til å tale om erstatningskrav. Forsikringslovens regler omtaler jeg bare for så vidt angår avgrensningen mot de regler som gjelder for vanlige erstatningskrav. Den øvrige spesiallovgivning holder jeg utenfor.

Inntil loven av 27. juli 1896 hadde vi ingen annen alminnelig foreldelsesregel enn N.L. 5—13—2, som fastsatte en foreldelsesfrist for gjeldsbrev av 20 år, regnet fra fordringens stiftelse. Bestemmelsen ble anvendt analogisk på andre fordringer, også erstatningskrav. Spørsmålet om en reform av foreldelsesreglene ble satt på dagsordenen i de skandinaviske land på det 7. Nordiske Juristmøte i København i 1890, på grunnlag av en avhandling av St a n g L u n d, trykt som bilag til møtets forhandlinger. Det ble opptatt samarbeid mellom Danmark og Norge — Sverige ville ikke være med, men beholdt sin gamle ordning med 10 års foreldelse regnet fra fordringens stiftelse. Heller ikke det dansk-norske samarbeid førte til ensartede lover. Danmark beholdt sin gamle regel i D.L. 5—14—4 20 år fra stiftelsen, men innførte ved lov av 22/12 1908 en alternativ frist på 5 år, regnet fra forfall, eller for erstatningskrav fra kunnskap, for visse fordringer, i det vesentlige de samme som er nevnt i vår lovs § 5 og ikrl. § 28. Norge gikk, sin vane tro, mer radikalt til verks, avskaffet helt den alminnelige frist regnet fra stiftelse og innførte kortere frister, 3 år for «dagliglivets fordringer» og 10 år for andre.

Loven av 1896 opptok ingen særregel for foreldelse av erstatningskrav, bortsett fra den lite praktiske bestemmelse i § 18 (nå ikrl. § 28, 2. ledd) om adgang til å inntale foreldet erstatningskrav i forbindelse med straffesak. Erstatnings-

krav ble derfor undergitt lovens alminnelige foreldelsesfrist, 10 år regnet fra forfall, det vil si fra kravets oppståen, såfremt de ikke utsprang av et kontraktsforhold som omhandlet i § 5, da foreldelsesfristen ble 3 år. Det var med velberådd hu at lovgiveren valgte denne løsning. Stang Lund (s. 26—27) hadde foreslått at erstatningskrav utenfor kontraktsforhold skulle foreldes ett år regnet fra skadelidtes kunnskap om skaden, men senest 20 år etter skadens inntreden. Den departementale komité, med B e i c h m a n n som formann, fant ikke å burde oppta denne regel, særlig fordi man fant det vanskelig å finne den rette begrensning (motivene s. 20).

Men på dette område fikk foreldelseslovens bestemmelser ikke noen lang levetid. Allerede samme år som foreldelsesloven ble vedtatt, avga Straffelovkommisjonen sitt utkast til lov om straffelovens ikrafttreden, som i § 30 inneholdt den regel som ble § 28 i loven, foreldelse i 3 år — eller 10 hvis skaden var voldt ved straffbar handling — regnet fra skadelidendes kunnskap om skaden og den for samme ansvarlige; kommisjonen fant ikke den departementale komité's betenkeligheter overbevisende (mot. s. 63). I motsetning til Stang Lund opptok kommisjonen — «om end under nogen Tvivl» — ikke forslag om noen alternativ frist, regnet fra forvoldelsen. Kommisjonens begrunnelse lyder således (s. 64): «Hvor den forpligtede Part sidder inde med en større Fordel, hvormed han paa den andens Bekostning har beriget sig, eller hvor han ved at holde sin skadegørende Handling skjult har unddraget sig sin Forpligtelse, stemmer dette (ikke å oppstille noen frist fra forvoldelsen) tilvisse bedst med Retfærdighed». Her synes det meg å være kommisjonens betenkeligheter som ikke er overbevisende, bestemmelsen omhandler overhodet ikke berikelseskrav, og det at en skyldner kan oppnå foreldelse ved å holde fordringen skjult, er en innvending som kan rettes mot all foreldelse. Imidlertid fikk vi altså bestemmelsen som den nå er.

*

Mens Stang Lund ville begrense regelen til å gjelde erstatning utenfor kontraktsforhold — han omtaler for øvrig bare culpa-ansvaret — oppstiller ikrl. ingen slik begrens-

ning; det kan ikke sees at kommisjonen overhodet har tenkt på dette spørsmål, den nevner det iallfall ikke i motivene. Ved rettspraksis er det imidlertid fastslått at § 28 iallfall gjelder krav på erstatning for *rettsbrudd i kontraktsforhold*. Hvorvidt den for øvrig gjelder kontraktsmessig erstatningsansvar — rent garantiansvar eller misligholdsansvar uten rettsbrudd — er omtvistet. Jeg går ikke nærmere inn på spørsmålet, som jeg har behandlet i min bok om foreldelse s. 44 flg., hvor jeg sluttet meg til den oppfatning som hevdes av de fleste forfattere (S t a n g: Erstatningsansvar s. 404, A r n h o l m: Obligasjonsrettens alminnelige del, stensilert 1, IX, og såvidt forståes H a g e r u p: Strafferettens alminnelige del s. 51 og P l a t o u Privatrettens alminnelige del s. 639—640), at spørsmålet må besvares benektende, Ø v e r g a a r d: Erstatningsrett (1. utg.) s. 368 er ikke enig i denne sontring. Senere har A u g d a h l i Obligasjonsrettens alminnelige del (1. utgave s. 52) gitt uttrykk for en tredje oppfatning: «Den linje praksis har fulgt, synes nærmest å ha vært denne: Hvor det gjelder ansvar for en handling som ville ha voldt skaden selv om der ikke hadde foreligget noen kontrakt, anvendes § 28 i loven av 1902. Derimot anvendes loven av 1896 hvor skaden overhodet ikke kunne tenkes voldt uten nettopp via en kontrakt».

I det foreliggende utkast til ensartede nordiske foreldelseslover¹ er særregelen for erstatningskrav begrenset til å gjelde erstatning utenfor kontraktsforhold.

På ett område har vi her fått klare regler, nemlig når det gjelder krav på skadeserstatning i kraft av forsikring, se fal. § 29; denne bestemmelse går som yngre spesialbestemmelse foran både foreldelsesloven og ikrafttredelsesloven. Hovedregelen er at krav etter forsikringskontrakt foreldes 3 år etter utløpet av det kalenderår i hvilket fordringshaveren har fått kunnskap om sitt krav og kunne ha gjort det gjeldende. Dette stemmer jo i sakk med ikrl. § 28, men i to henseender er bestemmelsen gunstigere for förd-

¹ Innstilling fra de norske delegerte til å revidere foreldelsesloven i nordisk samarbeid, Oslo 1957. Lovutkastets § nr. 3 nr. 4, jfr. § 6.

ringshaveren: fristen forlenges ikke om skaden er voldt ved straffbar handling, og foreldelsen inntreer i ethvert fall senest 10 år etter at skaden er inntruffet.

Fal. § 29 omfatter som kjent ikke bare krav etter skadepolise, men også krav på livsforsikringssum m. v. foruten selskapets krav mot forsikringstageren. Derimot kan det ikke antas at paragrafen får anvendelse på selskapets krav mot tredjemann som står utenfor forsikringsavtalen, eller tredjemanns krav mot selskapet. Således er selskapets regresskrav mot en utenforstående skadevolder (fal. § 25) underkastet ikrafttredelseslovens bestemmelser. Og et forsikringsselskap som har stillet garanti i medhold av motorvognlovens § 11, kan ikke påberope seg fal. § 29 overfor den som blir skadet ved bruk av motorvogn; for skadelidte må det være likegyldig om sikkerheten er stillet ved garanti av et forsikringsselskap eller på noen av de andre måter som mvl. § 11 gir anvisning på. Det rette er vel å anse selskapet som kausjonist (forlover) for motorvognenes eier eller bruker når ansvaret påhviler denne, slik at det ifølge foreldelseslovens § 6 gjelder samme frist overfor selskapet som overfor hovedmannen, altså ikrl. § 28. — Når det gjelder selskapenes fellesansvar for ukjente eller uregistrerte biler («Felleskontoret»), så bygges jo dette overhodet ikke på avtale, men umiddelbart på loven, og går følgelig inn under ikrl. § 28, jfr. de nedenfor nevnte dommer i Rt. 1953 s. 478 og 1959 s. 525 (N. Ds. s. 232), på samme måte som erstatningsansvar etter motorvognlovens § 30 og N.L. 3—21—2.

Selv mellom partene i forsikringsavtalen gjelder ikke § 29, med mindre det er selve denne avtale som er grunnlag for kravet. Den danske Højesteret har for noen år siden behandlet en sak hvor forholdet var følgende: et forsikringsselskap hadde ved forsikringsavtale med en entreprenør påtatt seg kausjonsansvar overfor forskjellige byggherrer. Ansvaret ble aktuelt, og selskapet søkte regress hos entreprenøren. Højesteret antok under dissens at selskapet var inntrådt i byggherrenes krav mot entreprenøren, og at dets krav mot denne derfor ikke var foreldet etter forsikrings-

avtaleloven, uansett at også forsikringsavtalen hjemlet regresskrav. (UfR 1958 s. 245, N. Ds. s. 3.)

Ekspropriasjonserstatning skal jo normalt fastsettes ved skjønn før avståelsen, og foreldelsesfristen for krav på skjønnsbeløpet blir da 10 år som for andre domskrav, foreldelseslovens § 12, 3. ledd. Det blir jo for øvrig som regel ikke spørsmål om foreldelse her, fordi avståelse ikke kan kreves før erstatningen er betalt. Men i visse tilfelle tillater loven at eksproprianten tar tingen i besiddelse før erstatningen er fastsatt, undertiden endog uten at det overhodet iverksettes noen formelig ekspropriasjon, slik at eksproprianten selv må ta skritt til å få erstatning, som ved den husleierekvirering som vi hadde under og etter krigen. Dessuten har vi de tilfelle hvor det etter at ekspropriasjon er foretatt, reises krav på erstatning for skader som ikke var tatt med ved ekspropriasjonsskjønnet. I alle slike tilfelle er erstatningskravet underkastet foreldelse etter ikrl. § 28, se bl. a. Rt. 1940 s. 561, 1957 s. 362 og 1961 s. 791.

*

Foreldelsesfristens lengde er som sagt 3 år, men 10 år hvis skaden er voldt ved straffbar handling.

De grunner som taler for en kort foreldelsesfrist for erstatningskrav, ligger klart i dagen. Dels oppstår det her lettere enn ved de fleste andre krav bevisvanskeligheter, både når det gjelder selve ansvarsspørsmålet og når det gjelder skadens omfang — vanskeligheter som blir større jo lenger tiden går. Dels er slike krav ofte særlig byrdefulle for skyldneren, de kommer ganske uventet, ofte vet han ikke engang at han har voldt skade eller hvor stor denne er. Ofte kan han regne med at kravet ikke vil bli gjort gjeldende, særlig hvis ikke skadelidte melder seg noenlunde snart; oppfatningen av når det er rimelig å kreve erstatning er jo forskjellig, ikke alle skadelidte er så glubske som man ofte får inntrykk av ved å lese domssamlingene.

Disse hensyn har altså Straffelovkommisjonen funnet tilstrekkelige til å begrunne en kort foreldelsesfrist når det gjelder erstatningskrav i alminnelighet, men ikke når det gjelder krav som utspringer av et straffbart forhold; her

ble fristen satt til 10 år. Kommisjonen sier (s. 64): «Hvorvidt der er fyldestgjørende Grund til denne Undtagelse, kan dog synes meget tvivlsomt. Til Fordel for den gjøres navnlig gjældende, at den Skadelidende undertiden udsætter Søgsmaalet, fordi han ved, at der intet er at erholde, og at der er mindre Grund til at lade ham lide for denne Udsættelse, jo grovere den anden Parts Fejl er. I nærværende Tilfælde vil Stillingen til og med som Regel være, at Skadens Forvolder har sluppet Straffen, idet ellers Dom for Erstatningen vilde være erholdt i Forbindelse med denne. Saa meget mindre kan han da beklage sig, om han ikke så hurtig befries for sin Erstatningspligt».

Den tvil som Straffelovkommisjonen fant var til stede i 1896, er ikke blitt mindre i løpet av de to menneskealdre som er gått siden da, med den sterke utvidelse av det straffbares område som har funnet sted. Det er ikke innlysende rimelig at den som ved uaktsomhet har overtrådt en formell prisbestemmelse, skal kunne saksøkes til tilbakebetaling, under navn av erstatning, 10 år etter handelen, dvs. 7 år etter at hans kontraktmessige ansvar ville være foreldet. Nå, dette med rimeligheten vil det vel kanskje være delte meninger om. Den viktigste innvending mot ikrafttredelseslovens regel er at den tvinger domstolene til i sivil sak å avgjøre prækjudisielt om betingelsene for straffskyld foreligger. Om det ofte er vanskelig når lang tid er gått, å avgjøre om en skade er voldt på erstatningsbetingende måte, så er vanskeligheten åpenbart enda større når spørsmålet gjelder om alle straffrekvisiter var til stede. Et ganske illustrerende eksempel finner vi i *Rt. 1953 s. 478*: En mann ble funnet død på gaten i 1940. At han var blitt påkjørt av en bil var klart, og erstatningssak ble reist mot Felleskontoret for erstatningskrav mot ukjente motorvogneiere. Av bevis forelå bare politiets åstedsbeskrivelse, samt likskue — ikke obduksjon. Herredsretten, som pådømte saken i 1948, fant at avdøde måtte ha opptrådt grovt uaktsomt, og at det på den annen side ikke var ført bevis for uaktsomhet fra den ukjente bilførers side — resultat: frifinnelse. Lagmannsretten fant derimot i 1951 bevis ført for at føreren ikke alene hadde vist uaktsomhet,

men også gjort seg skyldig i straffbar overtredelse av mvl. § 17 første ledds annet punktum (ikke hadde kjørt forsvarleg varsomt og akta seg best han kunne) og trafikkreglens bestemmelser om høyrekjøring. På dette grunnlag anså lagmannsretten Felleskontoret ansvarlig, og forkastet dets prækripsjonsinnsigelse, fordi 10 års fristen ansåes anvendelig. Og i 1953 sluttet Høyesteretts flertall seg til lagmannsretten; mindretallet (2) var enig med byretten i at det ikke forelå bevis for straffbart forhold, men fant at 3-års fristen, regnet fra skadelidtes kunnskap, ikke var utløpet og kom således til samme resultat som flertallet. Jeg kritiserer ikke avgjørelsen; slik som loven nå engang er, må dommeren gjøre seg opp en mening om hvorvidt den skadegjørende handling var straffbar, og han må gjøre det på grunnlag av det bevis som kan skaffes. Men vi kan vel være enige om at beviset var tynt, og når man fra andre saker vet hvorledes en liten detalj kan endre hele bildet, må vi vel si at det ikke er noen betryggende ordning, loven har etablert. I denne sak hadde man ingen opplysninger om selve hendelsesforløpet. I den sak som er referert i *Rt. 1959 s. 525 (N.D. s. 232)* var det helt på det rene hva som var foregått: etter at en bil var blitt reparert, ville reparatøren prøve at alt var i orden. I den hensikt fylte han bensin på forgasseren og ba samtidig føreren trå på selvstarteren. Som man vel kan tenke seg eksploderte den kannen som reparatøren brukte, og en tredjemand ble skadet. Bilisten forsvant, og det ble Felleskontoret som måtte stå for erstatningskravet. Her fant Høyesterett, i mangel av bilførers forklaring, at de foreliggende opplysninger ikke ga tilstrekkelig sikkert holdepunkt for å fastslå at han hadde gjort seg skyldig i straffbart forhold — det ble i samme forbindelse pekt på at anmeldelsen mot reparatøren ble henlagt av politiet.

Disse to saker reiser spørsmålet om 10-års fristen gjelder, ikke bare kravet mot den straffskyldige gjerningsmann men også krav mot den som i kraft av loven er ansvarlig for ham. Øvergård hevder (*Erstatningsrett s. 730*) at det bare er kravet mot den straffskyldige, som er underkastet 10-års fristen: «Det er ikke nok at skaden er voldt ved en straffbar

handling, men kravet må ha sitt grunnlag nettopp i denne rettsstridige og straffbare handling. Det er ikke tilfellet når ansvaret bygges på objektive ansvarsregler (bileierens ansvar, husbondens ansvar for tjeneres handlinger osv.) selv om skaden var tilføyd på straffbar måte av vognføreren, tjeneren eller arbeideren.» Jeg synes ikke ordlyden gir så helt klart uttrykk for denne mening, det ville vært klarere om det hadde stått «skyldnerens straffbare handling» istedenfor bare «en straffbar handling». Allikevel synes jeg de beste grunner taler for Øvergaard's fortolkning. Noen annen grunn til å oppstille en forlenget frist enn at man ikke vil la den skyldige slippe for lett fra sitt ansvar, kan jeg ikke finne, og iallfall har lovens forfattere ikke hatt noen annen grunn i tankene, se motivene til ikrafttredelsesloven s. 64, hvor det alene anføres «at den Skadelidende undertiden udsætter Søgsmålet fordi han ved at der intet er at erholde, og der er mindre Grund til at lade ham lide for denne Udsættelse jo grovere den anden Parts Feil er. I nærværende Tilfælde vil Stillingen til og med som Regel være at Skadens Forvolder har sluppet for Straffen, idet ellers Dom for Erstatningen vilde være erholdt i Forbindelse med denne. Saa meget mindre kan han da beklage sig, om han ikke saa hurtig befries for sin Erstatningspligt». Begrunnelsen er tynn nok, men den viser iallfall at forfatterne ikke har tenkt seg at 10-års fristen skulle gjelde overfor en helt uskyldig arbeidsgiver.

Spørsmålet blir så om dommen av 1953 må betraktes som præjudikat for en alminnelig regel om at 10-års fristen skal gjelde overfor enhver som er ansvarlig for skaden, f. eks. husbond. Det kan anføres at i 1953 gjaldt det ansvar etter mvl. § 11. Hvor slikt ansvar gjøres gjeldende mot en kjent bileiers forsikringsselskap, følger det som nevnt av foreldelseslovens § 6 at fristen er den samme som overfor bileieren, og det *kan* jo sies at det er naturlig å bruke samme regel overfor Felleskontoret, selv om forløftekonstruksjonen ikke kan anvendes her. Jeg synes ikke et slikt resonnement ville være overbevisende, men synspunktet kan tale for at man ikke tillegger dommen betydning utenfor det spesielle til-

felle; dette så meget mer som flertallet overhodet ikke har gitt noen begrunnelse for sin oppfatning, hvilket kan tyde på at spørsmålet overhodet ikke har vært reist. Mindretallet har ikke tatt standpunkt til spørsmålet. Dommen av 1953 har iallfall ikke avholdt Hålogaland lagmannsrett fra i 1954 (RG 1955 s. 1) å uttale at statens ansvar for tjenestemanns straffbare handling foreldes i 3 år; dette ble imidlertid uten betydning for avgjørelsen, idet lagmannsretten fant at fristen var avbrutt i tide.

I det nordiske fellesutkast til ny foreldelseslov er bestemmelsen om 10 års frist sløyfet (§ 3 nr. 4).

*

Fristens utgangspunkt er det tidspunkt da skadelidte ble vitende om skaden og den for samme ansvarlige. Det kreves positiv kunnskap, det er ikke nok at han burde blitt vitende. Skadevolderen har bevisbyrden, jfr. den nedenfor siterte dom i Rt. 1951 s. 143, hvor førstvoterende legger avgjørende vekt på at det ikke er utelukket at skadelidte først har fått sin kunnskap etter det kritiske tidspunkt, og at skadevolderen iallfall ikke har ført tilstrekkelig bevis for tidligere kunnskap. Men har skadevolderen ført bevis for omstendigheter som etter livets alminnelige regel vil ha bibragt skadelidte den fornødne kunnskap, må det bli dennes sak å opplyse hvorfor han allikevel ikke har fått den, jfr. den nedenfor siterte dom i Rt. 1956 s. 365.

Kunnskap om den for skaden ansvarlige vil ifølge Øvergaard (Norsk Erstatningsrett s. 369) si kunnskap om «den person som vil være ansvarlig om ansvarsbetingelsene foreligger, og om hvem det er rimelig å anta at han fyller disse ansvarsbetingelser». Det betyr vel omtrent det samme som jeg i min bok på s. 54 har uttrykt slik at det er nok når skadelidte vet «at skaden kan tilbakeføres til en opphavsmann som med noen rimelighet kan antas å være ansvarlig for den . . . selv om det kan være tvil om ansvarsforholdet». Det kreves m. a. o. ikke at han kjenner alle de faktiske omstendigheter som betinger ansvaret. Hvis skadelidte vet at skadevolderen er i A's tjeneste, kan det ikke være nødvendig at han også vet at den skadegjørende hand-

ling er utført i tjenesten. Men har han rimelig grunn til å tro at dette ikke er tilfellet, kan man ikke si at han vet at A er ansvarlig.

Når det gjelder den ansvarliges identitet, tvinges man til å lempe noe på kravet om positiv kunnskap. Hvis en mann er blitt skadet ved takras, eller er blitt påkjørt av en bil hvis nummer han har notert, kan han etter min mening ikke påberope seg at han ikke visste hvem som eide huset eller bilen. Men kan han gi en plausibel grunn for at han ikke straks har bragt det på det rene, må man si at han ikke visste det, jfr. *Rt. 1956 s. 365*, hvor det dreiet seg om en eldre dame som ble påkjørt og lagt inn på sykehus, hvorfra hun kom ut 6. februar. I mellomtiden hadde en svoger i desember fått rede på hvilket forsikringsselskap som var ansvarlig. Førstvoterende uttaler om foreldesspørsmålet: «I betraktning av at fru S. lå på sykehuset helt til 6. februar, og at det så sent som 18 januar ikke var mulig å si om hun ville bli varig invalid, finner jeg at foreldelsesfristen først er begynt å løpe etter 3. februar 1950» (som var det kritiske punkt for 3-års foreldelsen).

Jeg har formulert min oppfatning slik i min bok (s. 50), at kan den skadelidte skaffe seg rede på den ansvarlige ved en undersøkelse som hverken er besværlig eller sjikanøs, taler de beste grunner for å likestille dette med kunnskap. Men jeg må medgi at dette vanskelig lar seg utlede av lovens ord. For å avskjære tvil på dette punkt, har man i utkastene til nye nordiske foreldelseslover § 6 formulert bestemmelsen slik at foreldelsen løper fra den dag da skadelidte fikk kunnskap om skaden og den ansvarlige, eller da han med rimelig aktsomhet ville ha fått slik kunnskap.

Et spørsmål som har vært fremme for domstolene noen ganger, er hvilken betydning det skal tillegges at skadelidte ikke kjenner de rettsregler som begrunner ansvaret. Da kan man jo ikke si at han var vitende om den for skaden ansvarlige. Men selv om norsk rett ikke kjenner regelen «*ignorantia juris semper nocet*», så er dog både lovgivning og rettspraksis nokså tilbakeholdne når det er spørsmål om å godta rettsuvitenhet som unnskyldningsgrunn. Den skade-

lidte som ville påberope seg at han ikke kjente de alminnelige erstatningsregler, så som det objektive motorvognansvar eller husbondsansvaret, ville ha vanskelig for å bli hørt. Men så spesiell kan en erstatningsregel være, at man ikke kan vente at den skal være alminnelig kjent. En slik regel har vi i bestemmelsen om forsikringsselskapenes fellesansvar for skade voldt ved uregistrert eller ukjent motorvogn, mvl. § 11 siste ledd, og i den foran nevnte sak i *Rt. 1959 s. 525 (N.D. s. 232)* regnet Høyesterett foreldelsens løp fra det tidspunkt da skadelidte fikk kunnskap om at Felleskontoret kunne holdes ansvarlig. Samme oppfatning ble hevdet av mindretallet i *Rt. 1953 s. 478*, hvor flertallet som før nevnt avgjorde saken på et annet grunnlag. Nevnes kan også *Rt. 1961 s. 791*. Saken dreiet seg om erstatning for skade som saksøkeren hadde lidt ved at gjenreisningsmyndighetene i årene 1945 og utover hadde beslaglagt hans tomtareal i Hammerfest. Det gikk jo litt hulter til bulter under gjenreisningen, og saksøkeren hadde lenge den oppfatning at det var kommunen som var ansvarlig for beslagleggelsen. Han sto ikke alene med denne oppfatning, statens egne representanter var av samme mening, og fastholdt denne mening lenge etter at saksøkeren var kommet til sannhets erkjennelse og hadde reist sak mot staten. Det endte imidlertid med at staten medga at hvis det var noe ansvar, så var det statens. Men den hadde flere innsigelser å gjøre, bl. a. at kravet var foreldet. Høyesterett fant at 3-års fristen løp fra det tidspunkt da skadelidte ble klar over at det var staten han måtte rette sitt krav mot, og fordringen var da ikke foreldet. (Det hører med til historien at skadelidte ikke hadde gjort sitt krav gjeldende mot kommunen, det ville altså ha vært foreldet om han hadde hatt noe krav. Høyesterett fant at dette måtte være uten betydning for spørsmålet om kravet mot staten var foreldet.)

I de her nevnte tilfelle dreiet det seg om uvitenhet om selve den rettsregel som begrunner ansvarsforholdet. I andre tilfelle gjelder det uvitenhet om de normer som gjør handlingen rettsstridig. I *Rt. 1956 s. 29* dreiet det seg om en drosjeeier som krevet erstatning av staten for urettmessig nek-

telse av «løyve». Begrunnelsen for avslaget var at søknaden var kommet for sent, og byretten hadde funnet erstatningskravet grunnet fordi søknadsfristen ikke var blitt håndhevet så strengt overfor andre, og saksøkeren syntes å ha vært gjenstand for diskriminering. Staten aksepterte denne avgjørelse, men hevdet for Høyesterett at kravet var foreldet. Den fikk ikke medhold. Førstvoterende lot det stå åpent om søkeren hadde fått kjennskap til begrunnelsen før det kritiske tidspunkt, idet han sa: «Selv om det er så at fru L. hadde kjennskap til nemndas begrunnelse . . . , kan jeg iallfall ikke se at det var noen rimelig grunn for henne til å gå til aksjon mot det offentlige for ved domstolene å få avgjørelsen kjent ugyldig. Hun benyttet seg av lovens adgang til anke til departementet, og hun måtte kunne gå ut fra at det hverken ved nemndas eller departementets avgjørelse klebet slike feil at staten ville komme i ansvar på det grunnlag som er tilfellet i denne sak.»

Dette synes jeg er en overmåte sunn betraktning; borgerne skal ha lov til å gå ut fra at de offentlige myndigheters avgjørelser er lovmedholdige så lenge det ikke foreligger håndgripelig bevis for det motsatte. I *Rt. 1960 s. 748 (N. Ds. s. 237)* finner vi samme avgjørelse i likeartet sak. Et par dommer hvor Høyesterett fant at foreldelse var inntrådt, står ikke i strid med dette. Det gjelder *Rt. 1959 s. 98* og *s. 856*. Den førstnevnte sak var reist av en rekke embets- og tjenestemenn som hadde vært suspendert uten lønn i medhold av Tjenestemannsordningen av 1944 og den senere Lov om utreinking i offentlig teneste av 1946. Høyesterett hadde ved plenumsdom am 13. september 1952 (*Rt. s. 932*) fastslått at disse bestemmelser ikke kunne brukes overfor uavsettelige embetsmenn, og under henvisning hertil krevet nå saksøkerne etterbetalt lønn i suspensjonstiden. Dette krav anså Høyesterett for å være foreldet — det vedkommer oss ikke i denne forbindelse. Men subsidiært påsto saksøkerne erstatning fordi de mente at staten var ansvarlig for at lønnskravet var foreldet, idet det var den grunnlovsstridige anordning av 1944 som hadde avholdt dem fra å reise sak i tide. Høyesterett lot stå åpent spørsmålet om dette erstat-

ningskrav var materielt berettiget, idet retten fant at det i ethvert fall var foreldet; 3-års fristen begynte å løpe senest på den dag da plenumsdommen ble avsagt, eller på det noe senere tidspunkt da dommen ble kjent for saksøkerne. — Den annen av de nevnte dommer dreiet seg om erstatning for skade voldt ved at bygningsrådet urettmessig hadde stanset oppførelsen av et bygg — det viste seg nemlig at bygningsloven ikke var gjort gjeldende for den del av herredet hvor bygget sto. Høyesterett sluttet seg til herredsretten og lagmannsrettens mindretall, som anså kravet for å være foreldet, idet byggherren før det kritiske tidspunkt «hadde tilstrekkelig kunnskap om forholdet» (*s. 864*).

*

Kunnskap om skaden får skadelidte når han blir bekjent med skadevirkningens inntreden, det kreves ikke at han er klar over skadens fulle omfang. Regelmessig vil derfor kunnskap om den skadegjørende begivenhet være nok til at foreldelsen begynner å løpe for krav på erstatning for allerede inntrådt skade. I den nettopp nevnte sak i *Rt. 1959 s. 856* sluttet Høyesterett seg for så vidt til herredsretten, som uttalte (*s. 862*): «Det er imidlertid ikke tvilsomt at disse skadevirkninger (på dører og vinduer) må ha vist seg ganske kort tid etter innflytningen. Kunnskapen herom må i og for seg ansees tilstrekkelig til at foreldelsesfristen begynner sitt løp. Det kan ikke kreves at skadevirkningen skal kunne konstateres i hele sin bredde.» — Man må således anta at krav på reparasjonsomkostninger o. l. i alminnelighet foreldes allerede fra kunnskap om skadens inntreden. Men i visse tilfelle ville dette være en for streng regel. Dreier det seg om en større skade, f. eks. på en båt eller en bygning, kan det hende at man først under reparasjonen oppdager at skaden er mer omfattende enn det kunne antas på forhånd. I så fall må denne større skade bedømmes som en *ny skade*, som jeg senere skal tale om, og foreldelsen regnes fra kunnskap om denne nye skade. Og bortsett herfra kan det tenkes at reparasjonen er så uoversiktlig, både når det gjelder tid og når det gjelder omkostninger, at det ikke vil være rimelig å la foreldelsen begynne å løpe før fra det tids-

punkt da man får oversikten — forutsatt at reparasjonen er iverksatt så snart som mulig. En viss støtte for denne mening kan man kanskje søke i den dom som er referert i *Rt. 1931 s. 513*: saken gjaldt bl. a. erstatning for skade på Oslo kommunes vann- og kloakkledninger m. v. som følge av gravningsarbeider for Holmenkollbanens tunnelbane. Banens påstand om at kravet var foreldet forsåvidt angikk skader som var inntrådt mer enn 3 år før saksanlegget, ble forkastet av Høyesterett «henseet til at det her gjelder en skade som i det her omhandlede tidsrom . . . var under utvikling, og hvis omfang og nærmere forhold man på den tid ikke kunne ha oversikt over» (s. 520). Dessverre er byrettens dom forsåvidt angår denne skade, ikke referert i *Retstidende*, så jeg kan ikke si nøyaktig hva der ligger i førstvoterendes uttalelse, og heller ikke hvori denne sak skiller seg fra den som er referert i *Rt. 1933 s. 1075*, som også gjaldt undergrunnsbanen. I den siste sak fant Høyesterett at skader som var oppstått mer enn 3 år før forliksklagen var foreldet. Førstvoterende uttalte bl. a. (s. 1076) at saken av 1931 «kan man ikke likestille med forholdet i nærværende sak, hvor det på et tidlig tidspunkt etter utførelsen av tunnelarbeidene i 1912—1914 måtte være klart for appellanten at skade var inntrådt på hans eiendommer, likesom han jo heller ikke var i tvil om at skadens årsak var det nevnte tunnelarbeide».

Hvor meget man kan legge i dommen av 1931, er derfor uklart. Men synspunktet «skade under utvikling» er nærmere presisert i to senere dommer, *Rt. 1951 s. 143* og *1952 s. 74*. I den første sak dreiet det seg om skade på tilstøtende grunneiendom, voldt ved uttappingen av Stokkavannet på Jæren. Bl. a. var eiendommens verdi som byggetomter forringet fordi uttappingen hadde bevirket sumpdannelse. Førstvoterende uttalte (s. 146): «Det dreier seg her om en skade som må antas å ha vært i stadig utvikling i årene etter 1931, på grunn av økende sumpdannelse. Det er etter de foreliggende opplysninger ikke utelukket at motparten først har fått oversikt over skaden i dens fulle omfang etter at 3-års fristen begynte å løpe. I hvert fall kan jeg ikke finne at kommunen har ført et tilstrekkelig bevis for at motparten har

vært klar over forholdet på et tidligere tidspunkt.» — I dommen av 1952 fikk en syklist, som var blitt invalid etter å ha kollidert med motorvogn, erstatning for tap i fremtidig erverv. Om foreldesspørsmålet uttalte førstvoterende (s. 75—76) — jeg må her få lov til å sitere meg selv: «Jeg kan . . . ikke gå ut fra at han ble kjent med at skaden ville medføre varig invaliditet, før en rommelig tid etter det for 3-års foreldelsen avgjørende tidspunkt, 6. mars 1942. Dette er imidlertid etter min mening ikke i og for seg avgjørende, idet jeg antar at foreldelsen løper fra selve ulykken forsåvidt angår krav på erstatning for de skadevirkninger som man på det tidspunkt kunne regne med som sikre eller overveiende sannsynlig. Jeg antar videre at hvis man på dette tidspunkt hadde måttet regne med at skadelidte ville få varig mén etter ulykken, så ville foreldelsesfristen for krav på erstatning for tap i fremtidig erverv ha begynt å løpe, selv om man ikke da kunne ha full oversikt over graden av invaliditet . . . Kunne derimot varig invaliditet ikke ansees som en så nærliggende følge av ulykken at skadelidte hadde oppfordring til å gjøre krav på erstatning for tap i fremtidig erverv, kan jeg ikke anta at foreldelsen for et slikt krav begynner å løpe før det er mulig å bringe på det rene hvilken vei utviklingen vil ta . . . Spørsmålet i den foreliggende sak blir da etter min mening det faktiske, på hvilket tidspunkt det kunne fastslåes at den ankende part ville få varig mén etter ulykken.» Og etter en redegjørelse for bevisstoffet kom jeg da til at dette inntraff etter det for 3-års fristen kritiske tidspunkt. Tre av de øvrige dommere sluttet seg til førstvoterende, men én dommer dissenterte, idet han fant at det allerede tidligere besto «en så betydelig risiko for varig invaliditet, at denne skadevirkning kunne tas i betraktning, selv om det først senere ville vise seg om det virkelig oppsto invaliditet. Jeg antar derfor ikke etter det her foreliggende forhold at det dreier seg om en ny skadevirkning eller at skaden her bør deles opp i forskjellige skadevirkninger». Dissensen gjaldt vel særlig bevisvurderingen, og den kunne være tvilsom nok.

For avsa v n s g o d t g j ø r e l s e under reparasjon er det naturlig å anvende samme utgangspunkt som for repara-

sjonsomkostningene. For øvrig er regelen at godtgjørelse for avsnitt som er forutsatt å være midlertidig, foreldes dag for dag, slik at erstatning kan kreves 3 år tilbake fra forliksklagen, se *Rt. 1957 s. 362*: Oslo kommune hadde rekvirert en hotelleiendom til bruk som søsterhjem for Røde Kors' klinikk inntil denne fikk bygget sitt eget. Kommunen hevdet at foreldelsen for krav på avsnittsgodtgjørelse måtte regnes fra beslagleggelsen, men Høyesterett var ikke enig i dette. Førstvoterende uttalte: «Jeg antar imidlertid at på det tidspunkt da rekvisisjonen fant sted, ville det ikke være mulig å gjøre seg opp en mening om størrelsen av det tap det her er tale om. Selve tidsmomentet er her en vesentlig faktor ved bestemmelsen av skaden, men det lot seg ikke den gang gjøre å bedømme hvor lenge rekvisisjonen ville vare. . . . De faktorer som tapets størrelse avhenger av, således både inntekten og utgiftene ved pensjonatdriften, kunne også forandre seg ettersom tiden gikk. Den adekvate løsning må da etter min mening være at erstatningen foreldes dag for dag.» Førstvoterende tok også avstand fra saksøkerens påstand om at foreldelsen for hele kravet først skulle løpe fra rekvisisjonens opphør, en løsning som jeg hadde antydnet i min bok, men som jeg altså oppga, idet jeg sluttet meg til førstvoterende.

En slags avsnittsgodtgjørelse er det også når en person krever erstatning fordi han er blitt hindret fra å utøve sin næring ved å bli nektet den nødvendige offentlige bevilling. Se således *Rt. 1960 s. 1374 (N. Ds. s. 491)*, hvor en drosjeeier, som med urette var nektet bevilling, ble tilkjent erstatning for avsnitt i de siste 3 år før forliksklagen, under henvisning til Røde Kors-dommen av 1957.

I disse tilfelle dreiet det seg om en — i forhold til den skadegjørende handling — fremtidig skadevirkning av midlertidig, men ubestemt varighet, en skadevirkning hvis omfang ikke kunne fastslåes på forhånd. På lignende måte må man bedømme en ny skadevirkning, dvs. en skadevirkning som ikke kunne forutsees, iallfall ikke med så stor grad av sannsynlighet at det kunne være rimelig å kreve dem erstattet før de virkelig inntraff. Se eksempelvis den i *Rt.*

1941 s. 85 refererte sak — jeg holder meg til herredsrettens og lagmannsrettens dommer s. 88 fig. En eiendom var blitt skadet ved isgang i Glåma, som staten var ansvarlig for, og erstatning ble betalt etter skjønn. 9 år senere ble eiendommen på ny skadet ved isgang, men denne var staten ikke ansvarlig for. Allikevel ble den dømt til å betale erstatning, fordi den eldre isgang hadde ødelagt de høye elvebredder og den skog som vokste der, og derved bidradd til den nye skade. Lagmannsretten drøfter spørsmålet om eierens erstatningskrav for den første isgang var uttømt ved det erstatningsbeløp som han hadde fått, og besvarer dette benektende: «Man finner at det var rimelig grunn til å begrense erstatningskravet til man fikk bedre oversikt over skaden.» Og så fortsetter retten: «Disse omstendigheter må etter rettens mening også føre til at fru Lindviks krav ikke kan ansees foreldet i medhold av vassdragslovens § 70, jfr. ikrafttredelseslovens § 28. . . . Når det som nevnt må antas at det ikke i 1928 forelå tilstrekkelige opplysninger til å kunne fastslå skaden, kan det ikke løpe noen foreldelsesfrist etter de nevnte lovbestemmelser, og skadelidende må kunne kreve erstatning etter hvert som det oppstår skade som skyldes den ansvarsbetingende begivenhet.»

Lagmannsretten fant det altså nødvendig å undersøke om erstatning kunne ha vært krevet før den nye skade inntraff. I den i *Rt. 1921 s. 273* refererte sak sees dette spørsmål ikke berørt. Saken angikk erstatning for årlige flomskader forårsaket av et veianlegg. Kravet gjaldt erstatning for skader i årene 1906—1908 samt for den verdiforringelse som måtte være påført saksøkerens grunn ved veianlegget — dette siste må formentlig omfatte fremtidige flomskader. Påstanden ble tatt til følge unntatt forsåvidt angikk skade ved flommen i 1906, idet dette krav ansåes for å være foreldet. Førstvoterende uttaler herom (s. 175): «Det gjelder her et vedvarende forhold, hvor erstatningen for de fra veianlegget suksessive utspringende skadetilføielse ikke forældes i 3 aar fra tilendebringelsen av det veianlæg, der har været aarsak til skadens opstaaen, men hvor erstatningen for de enkelte med visse mellemrum indtrædende skader, bevirket ved veianlæg-

get, forældes i henhold til nævnte § 28 i 3 aar efter at den skadelidende er blitt vidende om den indtraadte skade.» —

I min bok (s. 53—54) bygget jeg uten videre på denne dom. Jeg tror imidlertid at man bør vise en viss varsomhet med å anse den som uttrykk for en alminnelig regel. Hvis skadelidte har adgang til å kreve erstatning en gang for alle for fremtidig skade, er det klart at foreldelsen for dette engangskrav begynner å løpe fra det tidspunkt da han ble vitende om skaden og den for samme ansvarlige. Venter han mer enn 3 år med å reise sak, kan han ikke lenger kreve slik engangserstatning. Men det ville undergrave foreldelsesreglene hvis han så skulle kunne melde seg og kreve erstatning for den skade som var voldt i løpet av de siste 3 år, og fortsette med dette hvert tredje år fremover. Det er ille nok at krav om erstatning for uforutseelig skade holdes i live i en ubestemt fremtid — det er en uunngåelig følge av at vi ikke har noen alternativ foreldelsesfrist regnet fra den skadegjørende begivenhet, slik som vi har det i fal. § 29. Men det er all grunn til å stoppe der, og ikke gå så langt at man tillater skadelidte å velge om han vil kreve engangserstatning innen 3 år, eller kreve løpende erstatning for 3-års perioder i all fremtid. Den i *Rt. 1934 s. 24* refererte dom kan neppe tillegges avgjørende vekt i den ene eller den annen retning. I den sak var foreldesspørsmålet ikke reist, og referatet inneholder ikke tilstrekkelige opplysninger til at man kan se om foreldelse ville ha vært inntrådt. Saken angikk erstatning for skade på en offentlig vei som var voldt ved en vassdragsregulering. Kommunen hadde ved regulerings skjønnet fått erstatning for utgifter ved å omlegge (heve) veien, men senere viste det seg at reguleringen medførte øket fare for utrasning, og det ville kommunen nå ha erstattet. Erstatningsplikten var erkjent, og tvisten gjaldt utelukkende spørsmålet om kommunen kunne få medhold i sitt krav om allerede nå å bli tilkjent erstatning for fremtidig skade. Kommunen hadde fått medhold av underretten, mens overretten bare ville gi erstatning for den skade som var inntruffet i løpet av de siste 3 år før saksanlegget. I Høyesterett sluttet førstvoterende seg til overretten. Han uttalte bl. a.: «At ad-

gangen til å inntale erstatning for denne nye skade (dvs. skade inntrådt etter dommen) står Staten åpen i 3 år fra kunnskap om skaden . . . synes ikke å kunne betviles. (Jeg forutsetter som det vil forståes herved at den fremtidige skade ikke er medtatt under det her i saken omhandlede skjønn).» Deretter nevner han de vanskeligheter som vil kunne oppstå når man skal skjønne over fremtidig skade og sier at det bør «utvises forsiktighet med at gi skjønnsmennene i oppdrag at avgi et skjønn om en fremtidig muligens inntreffende skade og dens størrelse. Det rimelige vil i slike tilfelle kunne være, at avgjørelsen vedkommende den mulige fremtidige skade utstaar til skaden inntreffer . . .». Og han kom da til at dette var den riktige løsning i dette tilfelle. Han fikk imidlertid bare tilslutning av én dommer, de øvrige sluttet seg til annenvoterende som erklærte seg enig med førstvoterende i at staten hadde krav på erstatning for fremtidig skade, men fant «at saken ikke ligger saaledes an at det er grunn til at sette ut av betraktning som ikke tilstrekkelig sannsynliggjort saadanne følger».

Jeg tror ikke man kan ta dommene av 1921 og 1934 til inntekt for en valgfrihet for skadelidte. Man bør visst fastholde at i de tilfelle hvor skaden kunne, eller burde, ha vært tatt med ved et foregående skjønn, løper foreldelsen også for fremtidig skade fra det tidspunkt da skadelidte ble vitende om at han hadde et slikt krav, slik som antatt av lagmannsretten i 1941.

I alle de tre nevnte dommer (1921, 1923, 1941) dreiet det seg om nye skadegjørende begivenheter, som vel kunne forutsees å inntreffe år om annet, men hvis hyppighet og omfang ikke kunne beregnes nøyaktig. Den tvil som de to førstnevnte dommer har gitt anledning til, gjelder da også bare slike forhold. Når det dreier seg om erstatning for en permanent skadelig tilstand, kan det ikke være plass for tvil. Eieren som berøves sin eiendom, må selvsagt nøye seg med engangserstatning, og kan ikke kreve avsnvgodtgjørelse år for år. Jfr. også den før nevnte dom i *Rt. 1951 s. 143* (Stokkavannet), hvor det foruten erstatning for sumpdannelse også ble krevet erstatning fordi grunneieren ble avskåret fra å an-

legge et planlagt pumpeverk i vannet. Hans krav ble ansett foreldet — ingen fant på at han skulle kunne kreve erstatning for avsavn av pumpeverket i de siste 3 år. Dette er selvfølgeligheter, men det samme synspunkt må man legge til grunn i andre tilfelle hvor talen er om en permanent tilstand, således når det gjelder erstatning for varig invaliditet — tap i fremtidig erverv, eller for tap av forsørger. I de tilfelle hvor det har vært spørsmål om erstatning av denne art, har man åpenbart gått ut fra at foreldelsen løp fra det tidspunkt da skadelidte ble vitende om at han ville bli varig invalid. Men i alle tilfelle er man kommet til at kravet ikke var foreldet, så noe egentlig præjudikat for den etter min mening riktige lære har man ikke.

Som man vil se, kan spørsmålet om når skadelidte har fått kunnskap om skaden ikke alltid løses etter klare og enkle regler. Det blir ofte plass for et nokså fritt skjønn. Dette er en ulempe som man, såvidt jeg kan se, ikke kan unngå når man vil ha en kort foreldelsesfrist regnet fra skadelidtes kunnskap om skaden. Dette er jo en regel som er ment å være i skadevolderens favør, tanken har vært at han skulle ha en sjanse for å bli kvitt sitt ansvar tidligere enn om man bare hadde en fast foreldelsesfrist regnet fra den skadevoldende begivenhet — den måtte jo nemlig av hensyn til skadelidte settes lengre. Men nå har vår lov inntatt det paradoksale standpunkt at den overhodet ikke kjenner noen annen foreldelsesfrist for erstatningskrav enn denne korte frist fra forfall, og den kan i verste fall føre til at skadevolderens ansvar kan dukke opp lenge etter at en selv lang frist fra skadeforvoldelsen ville være utløpet. I det fellesnordiske utkast til ny foreldelseslov (§ 16) er det foreslått en alternativt 20-års frist regnet fra skadeforvoldelsen. Den er utvilsomt lang nok — jeg er ikke sikker på at ikke 10 år kunne ha greid seg.